

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

De briefwisseling tussen Freud en Jones

Harry Stroeken

Tussen 1908 en 1939 voerden Freud en Jones een correspondentie waarin vrijwel alle kwesties ter sprake kwamen die toen in de psychoanalytische wereld speelden. Jones bleef een van de meest trouwe en invloedrijke leerlingen van Freud. Centraal staat hier de vraag: waarom hield deze relatie stand terwijl menig andere voortijdig werd afgebroken?

Inleiding

Waarom heeft de collegiale verhouding tussen Freud en Jones kunnen standhouden, terwijl de relaties – en correspondenties – met onder anderen Jung en Rank afgebroken werden, en die met Ferenczi op een haar na voortijdig tot een einde kwam? Tussen Freud en Jones ontbrak het immers niet aan meningsverschillen over gevoelige zaken. Toch werd aan de band tussen Freud en Jones pas een einde gemaakt door de dood van de eerste. Waarom? Het antwoord op die vraag zou ik in dit artikel willen geven en het komt hierop neer: het zit in de emotionele claims die beide partijen op elkaar legden. Misschien mag je zeggen: hun wederzijdse overdracht en tegenoverdracht.

Vrouwen speelden een zeer belangrijke rol in de beginjaren van de psychoanalyse. Freud liet hen gaarne toe tot de vereniging en tot de vergaderingen. Wij vinden dat nu vanzelfsprekend, maar destijds moest over zoiets gestemd worden en waren er tegenstemmers. In de latere periode van zijn leven werd Freud omringd door onafhankelijke maar zeer aan hem gehechte vrouwen.

Dit laat onverlet dat Freud nauwe vriendschappen onderhield met mannen.

Prof. dr. H.P.J. Stroeken is vrijgevestigd psychoanalyticus in Utrecht en bijzonder hoogle-
raar aan de Rijksuniversiteit Leiden. Zijn meest
recent verschenen boek is *Freud in Nederland. Een
eeuw psychoanalyse* (Boom, 1997).

Correspondentieadres: Prof. Pullelaan 33,
3571 JC Utrecht.

Er waren de persoonlijke vrienden die elkaar tutoyeerden (*Duzfreunde*), zoals Oscar Rie, Emmanuel Löwy, Leopold Königstein en vele anderen. Bij mannen als Abraham, Ferenczi, Jones, Jung en Rank lag dat anders. Zij waren bevriende collega's en jongere leerlingen, die tegen Freud 'U' en 'Professor' bleven zeggen. Mét Freud stonden zij voor de zaak van de psychoanalyse en in die context kon de verknoping onontwaarbaar worden. In Jung meende Freud aanvankelijk een ideale opvolger te hebben gevonden terwijl Jung in Freud een vaderfiguur zocht. Jung ging de rol die Freud hem had toebedacht als bedreigend en als een grote druk ervaren (Freud-Jung 1974, brief van 28 oktober 1907). De gevolgen waren catastrofaal, de relatie eindigde in woede, teleurstelling en een openlijke breuk. Rank voelde zich miskend, een soort van factotum, en hij kwam in verzet toen Freud doodziek leek. In het geval van Ferenczi liepen de spanningen hoog op, ontstond er van beide kanten een groot gevoel van teleurstelling, maar tot een definitieve, openlijke breuk kwam het nog juist niet (Stroeken 1995). De collegiale vriendschap met de jongere Binswanger bleef ongestoord, ondanks de grote verschillen in theoretische en praktische opvattingen. Binswanger was nooit sterk in de *Sache* geïnvolveerd (Freud-Binswanger 1992). Dat was Abraham – met wie Jones altijd prima overweg kon – wel maar ook tussen hem en Freud bleef de verhouding hecht tot aan zijn dood. Iedere relatie is een verhaal op zichzelf (Freud-Abraham 1965).

Bij zijn dood in *freedom* in Londen hadden Freud en Jones gedurende ruim eenendertig jaar vruchtbaar samengewerkt en gecorrespondeerd. De verhouding tussen Freud en Jones is ook daarom van belang omdat de invloed van Jones op de psychoanalytische beweging en op het beeld van Freud in de generaties na hem zeer groot was, volgens sommigen te groot.

De briefwisseling tussen Freud en Jones – bijna zevenhonderd stuks omvattend – is al een aantal jaren op de markt en reacties ontbreken niet (Freud-Jones 1993a; Haynal 1994; Rangell 1995; De Urtubey 1995; Reppen 1996; Roazen 1996 en 1997). Men leest in de besprekingen veel wetenswaardigs: dat de uitgave van Freuds brieven aanvankelijk amateuristisch gebeurde; dat zonder vermelding passages werden weggelaten die niet pasten in het beeld; dat daarin nu verandering is gekomen; dat wij binnen afzienbare tijd nieuwe, wetenschappelijk verantwoorde uitgaven tegemoet kunnen zien. Allen benadrukken het belang van deze uitgaven. Haynal wijst op vertaalfouten, op gebrekkige en ontbrekende noten. Roazen wordt niet moe te betogen dat de index in deze uitgave beneden peil is. Van de vertaalfouten hoeft men overigens geen last te hebben als men weet dat Fischer de Duitse brieven apart heeft uitgegeven in de oorspronkelijke taal (Freud-Jones 1993b). Ik zal niet herhalen wat die kenners al hebben geschreven, maar mij concentreren op de beginvraag: waarom ging hier verder wat in veel andere gevallen werd afgebroken?

Korte situering van Jones

Ernest Jones werd geboren in Wales, op 1 januari 1879. In de eerste jaren van zijn leven meende hij dat met Nieuwjaar de stoomfluiten bliezen en de klokken luidden ter ere van zijn verjaardag. Hij had twee jongere zussen. Vader was van eenvoudige komaf maar wist zich omhoog te werken. Het huwelijk van zijn ouders was zeer gelukkig. Jones wordt 'christelijk' genoemd in de zin dat hij niet-jood was; voor het overige was hij niet gedoopt en vanaf zijn zeventiende een overtuigd agnost. Hij was klein van stuk, heel begaafd en vroegrijp. Hij werd na een briljante studie neuroloog en vestigde zich in Londen, in Harley Street. Als jong arts werd Jones er in 1906 van beschuldigd dat hij zich indecent zou hebben gedragen ten opzichte van twee kinderen. Hij werd gearresteerd en bracht een nacht door in een politiecel. Tot aan het proces, twee maanden later, mocht hij zijn beroep niet uitoefenen. De rechter zuiverde hem van alle blaam, maar het was toch een smet op zijn blazoen, onder andere door verhalen in de krant.

Niet lang erna werd Ernest Jones ten tweede male beschuldigd van onfatsoenlijk gedrag bij beroepsmatig contact met een schoolmeisje. Hoewel hij ook deze keer niets misdaan had – hij had slechts de seksuele wortel van haar psychogene verlamming blootgelegd – moest hij ten tweede male vertrekken. Deze gebeurtenissen zeggen veel over het Victoriaanse klimaat van die dagen en het ontactische optreden van de zelfverzekerde Jones. Hij kon Engeland beter voor enige jaren verlaten, meende hij. Hij solliciteerde en werd benoemd in Canada, in Toronto, waar hij directeur van de psychiatrische kliniek werd, tevens belast met onderwijs. Gedurende de laatste twee jaren was hij daar *associate professor* in de psychiatrie. Hij zou er blijven van 1908 tot de zomer van 1913. Daarna keerde hij terug naar Londen en opende een psychoanalytische privé-praktijk.

Hij was zijn hele leven een buitengewoon harde en capabele werker. Op 30 oktober 1913 richtte hij de London – vanaf 1919 British – Psychoanalytic Society op. Dat was de tweede keer dat hij een vereniging stichtte, want in zijn Canadese tijd had hij in 1911 de American Psychoanalytic Association medeopgericht. Jones zou zijn hele leven de leidende figuur zijn van de Britse Psychoanalytische Vereniging.

Dat hij ook een centrale figuur werd in de internationale psychoanalytische wereld, moge uit het volgende blijken. Ten eerste stond hij mede aan de wieg van het Geheime Comité, waarvan hij uiteraard lid was. De essentie van de oprichting daarvan staat in twee brieven van Jones (30 juli en 7 augustus 1912) en een van Freud (1 augustus 1912). Ten tweede was hij president van de IPA van 1920 tot 1924 en van 1934 tot 1949; dus gedurende de naziperiode en de uittocht van zeer veel analytici naar de Verenigde Staten waar het zwaartepunt van de psychoanalytische beweging kwam te liggen. Eén aspect daarvan was de verhuizing van de familie Freud van Wenen naar Londen, waarbij Jones een belangrijke rol speelde. Vervolgens heeft hij veel geschreven, hoewel zijn kracht niet lag in originele bijdragen aan de psy-

choanalyse. Hij was oprichter van en lange jaren de drijvende kracht achter the *International Journal of Psycho-Analysis*. Verder was de *Standard Edition* zonder hem niet tot stand gekomen. Zijn bekendste geschrift is zijn monumentale Freudbiografie. Men vindt zijn bibliografie in de uitgave van de Freud-Jones brieven (1993a).

Jones stierf op 11 februari 1958.

Hun onderlinge verhouding

Voordat de correspondentie tussen Jones en Freud begon – de oudste bewaarde brief is van Jones en dateert van 13 mei 1908 – kenden zij elkaar al persoonlijk. Jung en Jones kenden elkaar van het congres in Amsterdam in 1907 (Stroeken 1997, p. 12-13) en Jung nodigde hem uit voor het eerste psychoanalytische congres in Salzburg en stelde hem daar aan Freud voor. Erna was Jones met Brill bij hem op bezoek geweest in Wenen. Jones was intelligent, nieuwsgierig en ondernemend. Hij bezocht allerlei mensen, instituten en congressen. Op die manier kwam hij ook in Burghölzli bij Bleuler en Jung en via hen bij Freud en de psychoanalyse. Toen had hij gevonden wat hij zocht.

In de ruim eenendertig jaar van hun correspondentie is de aanhef van de brieven van Jones steeds ongeveer dezelfde: *Dear Professor*. Freuds aanhef zal ook constant blijven: *Dear Dr* (korte tijd *Professor*) *Jones*, *Dear Jones*, *My dear Jones*, *Lieber Doktor* in de Duitse brieven. Dat is al een aanwijzing voor de betrekkelijke stabiliteit van hun betrekkingen. Freud schreef in het Engels, nadat Jones bezwaar gemaakt had tegen het voor hem onleesbare Gothische schrift. Dan kon hij net zo goed in het Engels schrijven, vond Freud. Later werd het toch weer Duits.

Jones definieert in het begin zijn verhouding tot Freud en tot de psychoanalyse bij voorbeeld als volgt: 'However, the outcome of the story is that about six or eight months ago I determined not only to further the cause by all the means in my power, which I had always decided on, but also to further it by whatever means you personally decided on, and to follow your recommendations as exactly as possible. In that I hope I am succeeding to your satisfaction, as tested, for instance, by my recent writings' (17 oktober 1909). Hij is onvermoeibaar en meldt op een gegeven moment bezig te zijn met verscheidene artikelen en te werken aan drie boeken (10 december 1908). De verhouding is duidelijk die van meester en leerling. Jones is steeds heel blij met positieve reacties van de meester op zijn producten (12 februari 1910). Hij weet van zichzelf dat hij niet echt origineel is, maar hij is tevreden als hij Freuds inzichten voor bepaalde gebieden kan uitwerken en als hij een macht achter de troon kan zijn die van alles op de hoogte is (30 maart 1910). Hij deelt Freuds belangstelling voor Shakespeare en diens opmerkingen over Hamlet in *Die Traumdeutung* werkt hij uit.

Freud van zijn kant is heel tevreden over deze leerling, wat hij in vele brieven weer bevestigt (bij voorbeeld: 11 januari 1910 en 27 januari 1910; en ook

15 april en 22 mei van 1910). Twee jaar later schrijft Freud: 'Now I am very glad that you know how fond I am of you and how proud of the high mental powers you have put into the service of psychoanalysis' (12 februari 1912). Freud herinnert zich blijkens zijn brief van 24 februari 1912 precies het moment dat hij wist dat Jones bij hem hoorde: het vertrek uit Worcester in 1909.

Je kunt de relatie karakteriseren als die tussen meester en leerling. Misschien ook als die tussen een generaal en zijn (eerste) luitenant. Deze leerling beseft dat hij ook het een en ander bijdraagt, maar hij blijft zich bewust van de verhoudingen.

Om dit duidelijk te maken, nemen wij nu een sprong van zo'n dertig jaar. De Tweede Wereldoorlog is uitgebroken en Freud ligt op sterven. In deze dramatische situatie grijpt Jones naar de pen voor zijn laatste brief aan Dear Professor: 'This critical moment seems an appropriate one for me to express once more my personal devotion to you, my gratitude for all you have brought into my life and my intense sympathy for the suffering you are enduring. (...) No one can see the end of this war, but in any case it has been a very interesting life and we have both made a contribution to human existence – even if in very different measure. With my warmest and dearest regards, Yours always affectionately, Ernest Jones' (3 september 1939).

Tussen deze twee uitersten nemen wij twee momentopnamen met tussenpozen van tien jaar: 1919 en 1929.

In oktober 1919 zien Freud en Jones elkaar voor het eerst terug na een jarenlange scheiding door de Eerste Wereldoorlog. Ze waren elkaar blijven schrijven ondanks de moeilijkheden door het behoren tot vijandelijke landen. Jones was intussen veertig jaar. Tijdens de oorlog was hij getrouwd, maar zijn vrouw was na ruim anderhalf jaar overleden. Hij trouwt opnieuw in oktober 1919 met Katherine Jokl, die hij na een kennismaking van drie dagen ten huwelijk had gevraagd. Met deze vrouw zou hij gedurende de rest van zijn leven gelukkig getrouwd zijn. Hij heeft een bloeiende praktijk, zijn naam is gevestigd. Hij is voorzitter van de psychoanalytische vereniging en hoofdredacteur van de door hem opgerichte *International Journal of Psycho-Analysis*.

Jones' gevoelens voor Freud blijven ook in de nieuwe situatie zeer positief. Zo schrijft hij op 7 mei 1920: 'To me it is clear that I owe my career, my livelihood, my position, and my capacity of happiness in marriage – in short everything – to you and the work you have done.'

Freud is verarmd door de oorlog en de rampzalige inflatie erna in Wenen. Hij heeft moeite alles gaande te houden. Jones helpt hem enorm door Engelse patiënten te sturen die in harde ponden betalen. Freud maakt herhaaldelijk melding van zijn erkentelijkheid. Zo schrijft hij op 2 mei 1920: 'I really can't see what you are thanking me for. The fact is that I could do very little for you and your dear wife while here and that I am living to a great extent from such patients as you sent me. The balance is evidently in your favour.'

Als tweede ijkpunt nemen wij het jaar 1929. Freud schrijft op diens verjaardag – in het Duits – een felicitatiebrief aan zijn vazal in Londen: ‘Maar niet de verzekering [mag ongezegd blijven], dat ik U altijd tot mijn naaste familie heb gerekend en zal blijven rekenen, wat dus – over alle meningsverschillen heen die in een familie zelden ontbreken en ook tussen ons niet hebben ontbroken – wijst op een fond van tederheid, waaruit men steeds weer kan putten’ (1 januari 1929). Freud had op 11 maart 1928 al iets vergelijkbaars geschreven en er toen aan toegevoegd dat zij beiden blijkbaar talent hadden voor het scheppen van onnodige moeilijkheden tussen hen beiden, naast de toch al onvermijdelijke. Hij gebruikt de vergelijking met een familiebando: hoe harder je eraan trekt, hoe meer je merkt dat hij niet stuk kan.

Jones schrijft op 21 januari 1929: ‘It will always be kept as a treasured memento of what has made my life most worth living, my relationship to you and your work. Yes, I remember well the talk at Worcester Station,...’

Dit is dus het relationele kader voor de personen, gebeurtenissen en conflicten, die ik nu kort zal proberen te schetsen.

Thema’s en conflicten

In het vervolg zal het accent eenzijdig op de conflictstof liggen. Niet alleen moet deze gesitueerd worden binnen een positief relationeel kader, maar ook werd er aan beide kanten zeer veel werk verzet voor de psychoanalytische zaak. De psychoanalyse was Freuds Sache en Jones was die geheel toegedaan: hij leefde ervan en ervoor.

Jones is nooit geanalyseerd door Freud, maar hij stuurt van tijd tot tijd persoonlijke mededelingen, eigen dromen bij voorbeeld, en hij bespreekt ook de moeilijkheden in de relatie met zijn vrouw. Hij is niet getrouwd in de beginjaren van het contact met Freud, maar leeft samen met Loe Kann, een rijke Nederlandse, die hij heeft leren kennen toen zij bij hem onder behandeling was. Zij is ziekelijk en verslaafd aan morfine. In oktober 1912 gaat Loe in analyse bij Freud. Deze vindt Loe bijzonder sympathiek, zoals hij laat weten aan Jones en ook aan Ferenczi. Af en toe doet hij mededelingen aan Jones over de vooruitgang van zijn patiënte. Zo lang als hij kan, verzwijgt hij echter (brief aan Ferenczi, 10 februari 1913) één feit: Loe wordt verliefd op een andere man, een jongere, rijke Amerikaan. Zijn naam luidt Herbert (Davy) Jones, door Ernest bij voorkeur Jones II genoemd. Met die man gaat ze in zee; ze trouwen en Freud woont het huwelijk bij. ‘It was no easy task for me, standing in this way between two of my friends ...’, schrijft Freud op 9 april 1913. Jones heeft natuurlijk ook moeite met de gang van zaken. ‘As you no doubt suspect, my unconscious, with the logic peculiar to itself, had been blaming you for the loss of my greatest friend (Trotter), then of my wife, i.e. the man and woman who were dearest to me’ (11 juni 1913).

Jones is dan zelf op advies van Freud in analyse gegaan bij Ferenczi in

Boedapest; gedurende twee maanden twee sessies per dag (juni-juli 1913). Dat was een van de eerste leeranalyses uit de geschiedenis, maar niet de allereerste (noot bij de brief van 1 juni 1913). Die analyse doet hem goed en hij is heel tevreden over Ferenczi. Zo schrijft hij: 'My analysis is giving me more self-dependence and freedom by diminishing further what was left of my father-complex, and I think you will welcome that as much as I do' (25 juni 1913). En een paar maanden later noteert hij vanuit Londen: 'This year marks a turning-point in my career, and the change will be a deep one, both externally and internally' (14 oktober 1913). Misschien heeft zich toch enige wrok ontwikkeld tegen Ferenczi, een analytische broer die zijn analyticus werd en die zich kon verheugen in een grotere sympathie van Freud. Ferenczi heeft in globale termen over deze analyse mededelingen gedaan aan Freud (22 augustus 1913).

In het conflict met Jung staat Jones volledig en onverschrokken aan Freuds kant. Hij maakt plannen hoe ze het beste Jungs invloed – ook in Amerika – kunnen tegengaan. Jones stelt de oprichting van een comité voor en omschrijft dat als volgt: 'The idea of a united small body, designed, like the Paladins of Charlemagne, to guard the kingdom and policy of their master, was a product of my own romanticism,...' (7 augustus 1912). Freud wilde dat het strikt geheim bleef. Jung bestrijden is voorlopig een eerste taak. Jones gebruikt krachtige taal. Hij herinnert aan het Engelse spreekwoord: 'Give a dog a long enough rope, and he will hang himself.' Een paar maanden later: 'Jung is not slain, only defeated temporarily' (3 mei 1914). Jung had toen al zijn functies binnen de Internationale Vereniging opgegeven en deze verlaten, maar zijn invloed was hier en daar groot.

Anna Freud vormde vaak een bron van moeilijkheden tussen beide mannen en dat lag uiteraard zeer gevoelig. Het eerste conflict rond Anna doet zich voor als zij vanwege het behalen van haar diploma naar Engeland mag, onder andere op bezoek bij haar ooms daar. Het is juni 1914 en later in dat jaar zal ze negentien worden. Loe Kann – de ex van Jones en voormalig analysante van Freud – heeft laten weten dat Jones Anna het hof wil maken. Freud waarschuwt Anna daartegen: het zou een wraakactie tegen hem zijn en het zou meer om hem te doen zijn dan om haar. Hij had immers de breuk tussen Loe en Jones 'veroorzaakt'. Zijn bezorgdheid wordt getemperd doordat Loe als een waakhond zal opletten. Freud schrijft aan Jones (22 juli 1914): 'I thank you very much for your kindness with my little daughter. (...) She does not claim to be treated as a woman, being still far away from sexual longings and rather refusing man. There is an outspoken understanding between me and her that she should not consider marriage or the preliminaries before she gets two or three years older. I don't think she will break the treaty.' Keurig allemaal, hoewel de waarschuwing duidelijk is: blijf van mijn kleine dochter af. Het blijft verbazingwekkend de schepper van de psychoanalyse zo te zien schrijven over zijn dochter in haar negentiende jaar.

Jones – ook niet mis – antwoordt daarop: ‘She has a beautiful character and will surely be a remarkable woman later on, provided that her sexual repression does not injure her. She is of course tremendously bound to you ...’ (27 juli 1914). Jones geeft aan dat haar seksuele verdringing en haar binding aan haar vader wel eens een probleem zouden kunnen worden.

Anna keert ongeschonden naar haar vader terug. Loe en Jones II regelen de terugreis, die zeer bemoeilijkt wordt doordat intussen de Eerste Wereldoorlog is uitgebroken. Anna zal altijd meer gesteld blijven op Loe dan op Ernest.

De meest ernstige crisis in de relatie tussen beide correspondenten had betrekking op de strijd tussen Anna Freud en Melanie Klein. Jones had Klein naar Engeland gehaald, had zijn oudste zoon aan haar toevertrouwd voor een analyse en was heel tevreden over het resultaat. Jones zag veel in de theorie en de praktijk van Melanie Klein, die echter sterk verschilden van wat Anna Freud voorstond. Freud was het inhoudelijk eens met zijn dochter, maar hij probeerde neutraal te blijven. Op een gegeven moment kreeg hij echter de indruk dat er in Londen een campagne tegen haar werd gevoerd en dat Jones daaraan meedeed. Deze had immers privé en publiekelijk verklaard dat Anna niet mee kon gaan met Melanie Klein door persoonlijke weerstanden en omdat zij onvoldoende geanalyseerd was. Freud was daar woedend over. Ten eerste gaf een dergelijke argumentatie *ad hominem* (*ad feminam*) geen pas en ten tweede was Anna grondiger geanalyseerd dan vele anderen, bij voorbeeld Jones zelf. Onduidelijk is of Jones wist wat Freud hier niet vermeldt, namelijk dat de analyticus van Anna Freud niemand anders dan haar vader was. Jones stelt zich te weer in een brief die in gepubliceerde vorm bijna zeven pagina’s beslaat – de langste uit de correspondentie.¹

Ook dit loopt goed af. Freud meent dat ze geen drama hoeven te maken over verschillen in opvatting omtrent de theorie en de praktijk van kindanalyse.

Een andere bron van conflicten vormde het eindeloze geharrewar rond Engelse vertalingen, uitgeverijen, rechten en dergelijke. Freud opereerde in dat opzicht niet altijd even handig. Enerzijds was hij heel gul – hij gaf de rechten voor de Engelse taal aan Hogarth Press/Woolf voor tweehonderd pond – anderzijds leek hij niet te begrijpen dat hij Engelse en Amerikaanse rechten niet afzonderlijk kon weggeven. Het werd Jones mede daardoor niet gemakkelijk gemaakt, terwijl hij toch zijn uiterste best deed: ‘If I can produce a Collected Edition of your works in my lifetime and leave the Journal on a soundly organised basis I shall feel that my life has been worth living, though I hope to do more for Psa even than that’ (10 april 1922). Jones ergerde zich eraan dat in Amerika slechte vertalingen uitkwamen en dat Freud te hooi en te gras in Amerika iemand iets liet vertalen. Een dieptepunt vormde wel Brills vertaling van ‘Besetzung’ met ‘occupation’ (9 juli 1920), een woord dat later in de Standard Edition ‘cathexis’ werd. De uit-

vinder van deze ‘geleerde’ termen, die niet stroken met Freuds eigen woordgebruik, was overigens vaak Jones. Het echtpaar Strachey, Joan Rivière en anderen – door Jones in de analytische wereld geïntroduceerd – deden veel werk maar Jones controleerde de eerste jaren zelf iedere letter. Een enorm werk waaruit ten slotte de *Standard Edition* is voortgekomen.

De zaken werden nog extra gecompliceerd door de moeilijkheden tussen het *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse* en het *International Journal of Psycho-Analysis*. Rank deed het *Zeitschrift* en was vertrouwensman en steunpilaar van Freud. Jones zat verder weg en kreeg alle schuld als er iets mis ging en er ging veel mis. Jones mocht niets verkeerd zeggen over Rank, maar eerder dan Freud ervoer hij dat Rank ten prooi was aan ernstige stemmingswisselingen.

De spanningen liepen soms hoog op en zowel Freud als Jones gaf daar aan lucht in brieven aan derden. In de correspondentie tussen Freud en Ferenczi komen in de jaren twintig zeer negatieve uitlatingen over Jones voor. Zo schrijft Freud op 23 november 1922: ‘Het geval Jones is ernstiger; het gaat om echte fouten, gebreken van karakter en gedrag.’ Ferenczi en Jones hebben herhaaldelijk meningsverschillen, onder andere over lekenanalyse – de een is daar, met Freud, voor en Jones staat er gereserveerd tegenover. Bovendien speelde er rivaliteit in verband met de vraag wie president van de IPA zou worden. Freud was op dat punt minstens niet duidelijk. Hij schreef aan Ferenczi dat hij de enige juiste man was, op het moment dat hij Ferenczi eigenlijk al niet meer geschikt vond.

Jones schrijft op 8 april 1924 aan zijn meest bevriende Duitse collega Karl Abraham, dat hij wellicht zou moeten kiezen tussen de vriendschap met Freud en diens werk. Hij zou dan natuurlijk voor het laatste kiezen. Dat heeft onder andere betrekking op het feit dat Freud Ranks recente boek *Das Trauma der Geburt* niet duidelijk genoeg afkeurde. Het is hier echter niet de plaats om in te gaan op de spanningen tussen analytici in Wenen, Berlijn, Londen en Boedapest.

Summier heb ik enige punten uit de brieven gereleveerd met weglating van veel interessante gegevens. Ik ben niet ingegaan op theoretische meningsverschillen tussen Jones en Freud, bijvoorbeeld over diens lamarckisme, de volgens Jones onhoudbare biologische theorie dat verworven eigenschappen konden worden overgeërfd (7 augustus 1912). Ook leest men in de brieven discussies over de angsttheorie, over signaalangst, over traumatische neurose, over castratieangst en vrouwelijke seksualiteit.² Uiteraard heb ik ook veel wetenswaardigs weggelaten over allerlei personen die in de psychoanalyse een rol hebben gespeeld, ook Nederlanders.

Conclusie

Nu keer ik terug naar mijn beginvraag: waarom bleef de band tussen Freud en Jones bestaan, terwijl die met Jung en met Ferenczi bijvoorbeeld verbroken werd? Dat heeft te maken met de emotionele claim die de een al

of niet op de ander legde. Tussen Freud en Jones bestond altijd een bepaalde taakgerichtheid: zij hadden elkaar persoonlijk slechts in beperkte mate nodig.

Freud had ten aanzien van Jones niet de idealiserende overdracht die hij ontwikkelde naar Jung en naar Ferenczi. Jung zou zijn ideale opvolger zijn en hij moest president voor het leven worden. Over Ferenczi was hij aanvankelijk zeer enthousiast en hij zou hem zijn oudste dochter willen geven. De teleurstelling in Jones kon daarom ook minder oplopen en niet fataal worden zoals bij beide anderen. Tenslotte hing hij niet met heel zijn wezen aan deze man, die hem toch een beetje vreemd bleef.

Jones van zijn kant bewonderde Freud enorm en was hem zeer toegewijd. Maar dat bleef binnen zekere grenzen. Hij bewaarde enige onafhankelijkheid, werd gaandeweg 'his own man', was gelukkig getrouwd en in zijn praktijk en op financieel gebied onafhankelijk van Freud. Bovendien kon Jones ook soms de gevende partij worden. Hij stuurde Engelse patiënten toen Freud dat bijzonder goed kon gebruiken, zorgde voor goede Engelse vertalingen, en verrichtte velerlei diensten voor hem, met als laatste de hulp bij de ontsnapping uit nazi-Wenen.

Voor mezelf sprekend kan ik zeggen dat Jones uit de briefwisseling met Freud beduidend respectabeler naar voren komt, dan ik tevoren verwacht had. Er hing om de man een waas van seksuele onbetrouwbaarheid, dat was ontstaan in zijn jonge jaren, maar waar later geen reden meer voor bestond. Zijn inzet voor de psychoanalytische beweging was op alle fronten enorm. Hij had de ondankbare taak het charisma te institutionaliseren. Zijn dankbaarheid ten opzichte van Freud was groot en zijn loyaliteit bestand tegen iedere beproeving, echter met behoud van een zekere onafhankelijkheid. Niet alleen voor Freud en zijn familie maar voor zeer veel psychoanalytici heeft hij zich tijdens de nazi-jaren ingezet.

Er waren keerzijden. Hij was erg gehecht aan de medische status van de psychoanalyse en in dat opzicht veel conformistischer dan Freud zelf. Over de vraag van de lekenanalyse werden zij het nooit echt eens. Hij leed niet aan zelfonderschatting, maar het is de vraag of hij zonder meer persoonlijk de kwade genius was inzake de nagedachtenis van Ferenczi (Stroeken 1995). Hij kreeg erg veel macht na de dood van Freud en van de andere strijders van het eerste uur. Zijn Freudbeeld, en diensengevolge zijn biografie (Jones 1954/1957), heeft beperkingen, maar de biografie is een gigantische prestatie. Door het schrijven daarvan bleven zijn eigen memoires onvoltooid, wat een teken is van toewijding en van zelfkennis (Jones 1990). Soms was hij – met reden – bang voor onvoldoende erkenning. Echt geliefd door Freud heeft hij zich zelden kunnen voelen en ook niet door diens dochter Anna, aan wie hij de biografie opdroeg.

Noten

1. Zie ook de brieven aan Joan Rivière (Hughes 1992). Zie voor de debatten over deze controverse in de Engelse Vereniging tijdens de

Tweede Wereldoorlog King & Steiner (1992).

2. Zie voor dit laatste Mooij (1987).

Literatuur

Freud, S. en K. Abraham (1965), *Briefe 1907-1926*. Ed. H.C. Abraham en E. Freud. S. Fischer, Frankfurt.

Freud, S. en C.G. Jung (1974), *Briefwechsel*. Ed. W. McGuire. Duitse bewerking W. Sauerländer. S. Fischer, Frankfurt.

Freud, S. en L. Binswanger (1992), *Briefwechsel 1908-1938*. Ed. G. Fichtner. S. Fischer, Frankfurt.

Freud, S. en E. Jones (1993a), *The complete correspondence of Sigmund Freud and Ernest Jones 1908-1939*. Ed. R.A. Paskauskas. Introduction by Riccardo Steiner. Belknap Harvard University Press, Cambridge Mas./Londen.

Freud S. en E. Jones (1993b), *Briefwechsel Sigmund Freud Ernest Jones 1908-1939, Originalwortlaut der in Deutsch verfassten Briefe Freuds*. Ed. I. Meyer-Palmedo. S. Fischer, Frankfurt.

Haynal, A.E. (1994), *The complete correspondence of Sigmund Freud and Ernest Jones*. *International Journal of Psycho-Analysis* 75, p. 1278-1283.

Hughes, A. (1992), *Letters from Sigmund Freud to Joan Rivière (1921-1939)*. Edited and introduced by Athol Hughes. *International Review of Psycho-Analysis* 19, p. 265-284.

Jones, E. (1954/57), *Sigmund Freud. Life and work*, Volume I-III. Hogarth, Londen.

Jones, E. (1990), *Free Associations: Memories of a psychoanalyst*. Hogarth Press, Londen.

King, P. & R. Steiner (Eds.) (1992), *The Freud – Klein controversies 1940-1945*. Tavistock/Routledge, London/New York.

Mooij, A.W.M. (1987), *De castratieangst bij Freud, Jones en Lacan*. In: A. Stufkens e.a. (red.), *Vader was niet thuis, moeder was niet thuis*. Boom, Amsterdam, p. 131-141.

Rangell, L. (1995), *Review of the Complete Correspondence of Sigmund Freud and Ernest Jones*. *Journal of the American Psychanalytic Association* 43, p. 877-882.

Reppen, J. (1996), *Review of the Complete Correspondence Freud – Jones*, *Psychoanalytic Review* 83 (2), p. 285-291.

Roazen, P. (1996), *Review of the Correspondence Freud – Jones*, *The Psychoanalytic Quarterly* 65, p. 635-639.

Roazen, P. (1997) *The Freud-Jones letters*. In: P. Mahony e.a. (eds) (1997), *Behind the scenes. Freud in correspondence*. Scandinavian University Press, Oslo etc., p. 273-288.

Stroeken, H. (1995), *De briefwisseling tussen Freud en Ferenczi*. *Tijdschrift voor Psychoanalyse* 1 (2), p. 97-113.

Stroeken, H. (1997), *Freud in Nederland. Een eeuw psychoanalyse*. Boom, Amsterdam.

Urtubey, L. de (1995), *La correspondance complète Freud-Jones*. *Revue Française de Psychanalyse* 4, p. 1271-1281.

Summary

The correspondence between Freud and Jones – nearly seven hundred letters between 1908 and 1939 – gives a lively picture of the early years of psychoanalysis and the topics then current. This article focusses on the question: why did this close cooperation and friendship survive all the odds, while comparable relationships between Freud and many others (e.g. Jung, Rank, Ferenczi) ended in disappointment and bitterness?

Manuscript ontvangen: 15 mei 1998

Definitieve versie: 27 september 1998